

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ

ՏԵՂԻՔ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

66.— ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԵՐԸ. Եկեւղեցւոյ սեփական եղա՞ծ իշխանութիւնը պարտի, ինչպէս ցոյց տուինք, Համանգամայն ունենալ այն երեք մասերը՝ որոնք կը կոչուին՝ Օրէնդարական, Բռնադատական եւ Դատողական:

Օրէնդարականը այն իշխանութիւնն է, որով մէկը իրաւունք կ'ունենայ կարգադրութիւններ ընելու ընկերութեան նպատակին համաձայն, ընկերութեան անդամներուն վերաբերութեամբ: Բռնադատականը այն իշխանութիւնն է, որով մէկը իրաւունք կ'ունենայ այլեւայլ հոգեւոր կամ մարմնաւոր միջոցներով ոտիպել իր իրաւասութեանց ներքեւ եղողները՝ ընդունելու իրեն ճամայր եղած կարգադրութիւնները: Իսկ Դատողականը՝ այն որ իրաւունք ունի ջրնալ զորոքող պարագաները եւ օրինաց ու արդարութեան ակնարկով վճիռներ արձակելու:

Օրէնդարականն է բուն էական կէտը իշխանութեան, վստօյի առանց կարգադրութիւններ քնելու իրաւունքին՝ չի կրնար ըմբռնուիլ իշխանութիւնը: Երբ իրաւունք կ'ըսենք, կը հասկնանք փոխադրած պարտականութիւնները. եւ եթէ, հպատակներ չունին կարգադրութիւններ ընելու պարտականութիւն, կարգադրութեան իրաւունքը կը դառնայ անդոյ, իսկ պարտաւորութիւնը նոյնպէս անիրական կ'ըլլայ՝ եթէ չըլլան պարտաւորելու միջոցներ: Ուստի առանց բռնադատական իշխանութեան՝ պիտի չըլլայ իշխանութիւն, եւ բռնադատական իշխանութիւնը պիտի չըլլար արդար՝ եթէ չլինէին քննութեան եւ վճիռի իրաւունք, որ է դատողական իշխանութիւն:

Եւ որովհետեւ այդ եռատեսակ իրաւունքները կը բխին իրական եւ կատարելալ իշխանութեան գաղափարէն, այս պատճառով

ուս. առանց այլեւս տարրաբերելու կըրնանք հաստատապէս ըսել՝ թէ Եկեւղեցւոյ իշխանութիւնը կը պարունակէ օրէնդարական, բռնադատական եւ դատողական իրաւունքները համանպատակ:

67.— ԶԱՆԱԶԱՆ ՄԻՏՔԵՐ. Իշխանութեան վրայ խօսուած առեւ պէտք է պոնէ անցողաբար յիշատակել թէ օրէնք բառը սովորաբար կը նշանակէ այն կարգադրութիւնները՝ որոնք բովանդակ ընկերութեան համար կը հրամայուին, եւ որոնք ընդհանուր սկզբունքներու միայն կը վերաբերին: Սակայն կարգադրութիւնները կրնան դանաղան աստիճաններու բաժնուիլ, ինչպէս են հիմնական կարգադրութիւններ, որոնք բուն իսկ օրէնքներն են, հիմնականներուն մասնաշաղկապ յորժանութեանը համար հրամայառաւ փարպադրութիւններ՝ որոնք սովորաբար կանոն կը կոչուին, այն կարգադրութիւնները՝ զորոք օրէնքին հսկողութեանը համար պատշաճաւներ կրնան ընել անոնց մերձաւորագոյն գործադրութեանը համար եւ որոնք պատուէր կը կոչուին, եւ վերջապէս այն կարգադրութիւնները՝ որոնք անհատական համար կ'ըլլան, անհատական լաւ կամ չոքի պարգաններու համեմատ եւ որոնք պարգապէս հրամայել կրնան կոչուիլ:

Այս օրէնք, կանոն, պատուէր եւ հրաման առումը կոչուածները իրենց ընտանեան մասին չեն տարբերի իրարմէ, որովհետեւ ամէնքն ալ կը բխին մէկ սկզբունքէ մը՝ որ է իշխանութիւնը կամ իշխանութեան գործադրութիւնը հաստատութեան օգտին համար: Ըստ այսմ, երբ եկեւղեցական իշխանութեան մասին կը խօսինք, պէտք է իմանանք բոլոր վերեւ ըստած աստիճաններուն համեմատ կարգադրութիւններ ընելու իրաւունքը:

68-... ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՆՁԵՐԸ. Շա-
րունակներն համար կարեւոր բացատրու-
թիւնները իշխանութեան պարագաներու
մասին, պիտի խօսինք նաեւ այն անձնու-
շուրջ՝ որոնց իրաւունքն է վարել իշխա-
նութիւնը, այսինքն խօսիլ իշխանութեան
ենթակային մասին: Իշխանութեան ենթա-
կան կամ իշխանաւոր անձը ուրիշ տեսու-
թեամբ կը կոչուի պաշտօնեայ, այն պար-
տականութեանց համար՝ զորս յանձն կ'առ-
նէ հասարակութեան քարին հողալու տե-
սակէտով:

Իշխանութեան ենթական հարկաւ ընկե-
րութեան հասարակութեան տնտեսներէն
պիտի ըլլայ. ինդիքը անոր վրայ է միայն
թէ՝ ո՞ր անդամն է որ պիտի վարէ այդ
զորքը կամ հատարէ այդ իրաւունքը: Մեզի
չպատկանիր ինդիք ընել հոս թէ քաղաքա-
կան իշխանութեան մէջ ի՞նչ իրաւունքով
կ'որոշուին իշխանաւոր անձերը. իսկ գի-
տեանք, տեսնելով թէ եկեղեցւոյ մէջ բոլոր
այդպիսի ինդիքները որոշուած են կամք-
ով եւ իրաւունքով եկեղեցին չիմտողին և
հաստատողին, որ է Քրիստոս:

Պէտք է նոյնպէս գիտնալ թէ Քրիստոսի
կամքովն է որ հաստատուած է այդ իշխա-
նութեան շարունակութիւնը: Շարունակու-
թիւնը աւհասարակ կրկին է. մին՝ ժառան-
գական, երբ ընականտն ծնունդը եւ սե-
րունդը կ'ըլլայ հիմ և փաստ իշխանութեան
իրաւանց, եւ միւսը՝ ընտրողական, երբ
իշխանութեան անձին որոշումը ամէն անգամ
կարեւոր է կամքէն նշանակեալ եւ սահ-
մանուած անձերու՝ որոնք իրենց մեծա-
մասնութեան հասցութեամբ կ'որոշեն մէկը
որ ունենայ նախապէս սահմանուած ինչ
ինչ պայմաններ կամ ձիւղեր:

Ժառանգական շարունակութիւնը ընդ-
հանրապէս չէ ընդունուած մեր եկեղեցւոյ
մէջ, թէեւ մեր մէջ իբր սովորութիւն մը
պատուեցաւ Լուսաւորջի որդիներուն եւ
թոռներուն մէջ մօտ դար մը, եւ զարձեւալ
յետոյ՝ իբրեւ դար մը, Պահլաւունեաց տոհ-
մին մէջ: Կ'ըսուի թէ այդ իրաւունքը կը
սահմանի Քաղզկացուց կաթողիկոսարանին
մէջ, որոնք կը կարծեն ուղիղ գիծով իջնել
Ծմաւուն առաքեալէն:

Դալով ընտրողական ձևին շարունակ-

կութեան, հարկ է փնտռել թէ պաշտօնը
վարողները պարզապէս յանձնակատարներ
կամ զործակատարներ են, որոնք ժամա-
նակաւոր իրաւամբ կը վարեն զործ մը,
միւս անգամներէն շոշոնեալով վիճակի եւ
կարողութեան օրեւէ տարբերութիւն, թէ՛
խկապէս իրենց վիճակի ու կացութիւնը
կը տարբերին ուրիշներէն, այնպէս որ նը-
ւերականութեամբ եւ ընկալեալ ու հաստա-
տուն նոր կացութեամբ մը կը կազմեն ան-
ձերու յարկ զատակարար մը եկեղեցւոյ մէջ,
չապէս տարբեր՝ հասարակ դասակարգէն:

Այս երկու դասակարգերը սովորական
անուամբ կը կոչուին եկեղեցականներ եւ
աշխարհականներ, որովհետեւ առաջինները
նուիրուած են եկեղեցւոյ սուստաւորու-
թեան, իսկ վերջինները մտոցած են աշխար-
հի հողերուն մէջ:

69- ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. Մենք կ'ըն-
դաւենք թէ եկեղեցականութիւնը դասա-
կարգ մըն է որ նուիրագործութեամբ, կա-
ցութեամբ եւ իրաւամբ իրապէս կը տարբե-
րի աշխարհական դասէն, եւ կը մերժենք
կարծիքը անոնց՝ որոնք կ'ըսեն թէ եկեղե-
ցական կոչումները աշխարհականներ են
միայն ուրիշներու պէս, որոնք պատահա-
կան յանձնարարութիւն մը ունին լուի, ինչ-
պէս պետական պաշտօնեաները, փաստա-
րանները կամ րժիշկները, որոնք ոչ թէ ի-
րապէս տարբեր կացութեան մը կը պատ-
կանին, այլ՝ միշտ որոշեալ զործողու-
թիւններ կը կատարեն ընկերութեան մէջ:

Ատիկա կարծիքն է Բաղդականներու,
որոնց եկեղեցականները չեն տարբերի
խորհրդականներէ. ժամանակաւոր զործու-
ողներ կը նկատեն զանոնք եւ բոլոր հաւա-
տացեալները հաւատարապէս եւ քօլմնդա-
կաբար աշխարհականներ կը համարեն,
մինչ կարգ մը ուրիշներ իրենց խումբէն
հաւատացեալները հաւատարապէս կը հա-
մարեն եկեղեցականներ:

Բայց բոլոր Բողոքականները այդ կար-
ծիքը չունին, որովհետեւ անոնց մէջ Ան-
գլիացիք, զոր օրինակ, օրոնք եպիսկոպոս-
ներ ընտրել են, եւ ասոնց ձեռնադրութեամբ
շարունակեցին նուիրագործել եկեղեցւոյ
պաշտօնեաները, կ'ընդունին եկեղեցական

դասին՝ աշխարհականներին տարբերութիւնը. իսկ Լուսերսկանները եւ ուրիշներ, որոնց մօտ դադրեցաւ ձեռնադրութիւնը, ռաիպեալ ուրացան ձեռնադրութեան ուժը՝ որպէսզի կարենային արդարացեալ ինքզինքնին եւ իրենց կացութիւնը:

70. — ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆԱՑ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ. Հաստատելու համար թէ եկեղեցականները իրապէս կը զանազանուին աշխարհականներէն, առաջին փաստը կ'առնենք Հին Օրէնքին նմանութենէն, ուր քահանայական կամ եկեղեցական դասակարգը, որ Ղեւտացւոց դասը կամ Ղեւի ցեղէին, տիրապէս եւ իրապէս կը զանազանուէր ուրիշ դասերէ կամ ցեղերէն, եւ կը կազմէր կրօնական սպասարկութեան նուիրուած եւ արտաքին հոգիքէ ու զբաղմունքներէ զատուած մարդոց յատուկ դաս մը, եւ այս՝ կացութեան հաստատուն բաժանմամբ եւ ոչ թէ դործավարութեանց պատահական որոշմամբ: Նմանութեան վրայ հիմնուած այս փաստը քրիստոնէութեան համար վճռական չէ անշուշտ, բայց հաւանականութիւն ցոյց կու տայ, որովհետեւ ինչ որ այդ մասին հաստատուած էր Հին Օրէնքին համար՝ աւելի եւս պատշաճ պիտի ըլլար նորին համար, որ իր կարգերուն մէջ աւելի ազնուադոյն եւ աւելի կատարելագործուած է:

71. — ՓԱՍՏ՝ ՆՄԱՆՈՒԹԵՆԷ. Երկրորդ փաստը կը քաղենք մարմնոյ նմանութենէն, զոր յաճախ կիրարկուած կը տեսնենք՝ բացատրելու համար եկեղեցւոյ կազմութիւնը: Այդ նմանութիւնը շատ ընդարձակօրէն կը բացատրէ Պօղոս իր Թուղթերուն մէջ (Ա. Կորնթ. ԺԲ 12-31: Հռոմ. ԺԲ 4-6), եւ արժանի է մտադրութեամբ կատարուելու: Այդ նմանութեան հիմը հաստատուած է սա բանին մէջ. «Մարմին ոչ մի անդամ է աչի՝ բազում» եւ թէ՛ «Աստուած ետ զանդամս, զի մի իւրաքանչիւր ի նոցանէ ի մարմին որպէս եւ կամեցաւ», եւ թէ աւոյնք մէջ կան Գովարադոյններ եւ «կարեւորներ», «անարգադոյններ եւ «առաւելագոյններ, եւ թէ անոնք ըստ ինքեան տարբերակ են եւ ոչ թէ պատահական զործո-

ղութեամբ, այնպէս որ հնար չէ կարծել թէ մէկ անդամին ալօթ կատարած զործը վաղը միւս անդամը պիտի կարենայ կատարել՝ առանց իր դասակարգը փոխելու: Արդ, այդ նմանութիւնը ոչ մէկ կերպով պիտի արդաւանաւորուի, եթէ եկեղեցին անհաւասար բնկերութիւն չըլլար, այսինքն չըլլար այնպիսի կազմակերպութիւն մը՝ որուն կազմիչ տարրերը ամէնն ալ նոյն եւ նման չեն իրարու հետ, եւ եթէ եկեղեցական ու աշխարհական կացութիւնները իրապէս եւ տիրական չըտարբերէին իրարմէ:

Ասոր համար արժան է աւելցնել տակաւին թապաւորութեան եւ հօտի նմանութիւնները, որոնցմով կը ներկայացուի Եկեղեցին Քրիստոսի եւ Առաքելոց խօսքուն մէջ. ու այս նմանութիւնները պարզապէս ցոյց կու տան եկեղեցիին անհաւասար բնկերութիւն մը ըլլալը:

72. — ՓԱՍՏ՝ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԳՈՐԾԵՐՆԷ. Գննելով Քրիստոսէ ըսուած խօսքերն ու եղած հրամանները եւ կարգադրութիւնները, կը տեսնենք դարձեալ թէ ինքը անհաւասար կերպով հաստատած է եկեղեցին: Քրիստոս նախ ինք ընտրեց Երկոտասանները (Մտթ. Ժ), ապա՝ Եօթանասուներկուքը (Ղուկ. Ժ) եւ իշխանութիւն ստաւ, մինչ իր խոսեւողներուն եւս հրամայեց հնազանդել անոնց: Այս ընտրուածներուն եւ որոշուածներուն ըսաւ. «Զոր կապիցէք յերկրի՝ եղիցի կապեալ յերկնս, եւ զոր արձակիցէք յերկրի՝ եղիցի արձակեալ յերկնս» (Մտթ. ԺԸ 18): «Որ ձեզ լսէ՝ ինձ լսէ, եւ որ զձեզ անարգէ՝ զիս անարգէ» (Ղուկ. Ժ 16): «Ընտրեցիք յերկոտասան աթոռ՝ դատել զերկոտասան ազգ իսրայէլի» (Ղուկ. ԻԲ 30): «Առէք հոգի սուրբ. եթէ ումեք թողուցուք զմեզ»՝ թողեալ լիցի նոցա. «Եթէ զուրուք ունիցիք՝ կալեալ լիցիք» (Յովհ. Ի 23): Իսկ այս խօսքերուն իմաստը անկարօտ է մեկնութեան:

73. — ՓԱՍՏ՝ ԱՌԱՔԵԱՆՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԵՐՆԷ. Քրիստոսի հաստատուածներուն համաձայն են Առաքելոց զործարկութիւնները, խօսքով եւ արդեամբ ցոյց տալով թէ եկեղեցին անհաւասար անդամներով է կազ-

մուտն: Առաքելները իրենց անձերուն համար կ'ըսեն թէ առաւել են քան ուրիշները. «Այսպէս համարեցին զմեզ մարդիկ, իբրեւ զպաշտօնեայ Քրիստոսի» եւ հազարապետս խորհրդոցն Աստուծոյ (Ա. Կորնթ. Դ. 1): «Աստուած ետ մեզ զպաշտօնն հաւատութեան և. եւ եղ ի մեզ զքանն հաշտութեան՝ Արդ՝ վասն Քրիստոսի պատգամաւորիմք» (Բ. Կորնթ. Ե 18) Ե Պօղոս ինքզինքն համար կ'ըսէ. «Որոյ (Քրիստոսի) եղէ ես սպասաւոր ըստ պարզեաց Աստուծոյ՝ որ տուան ինձ ըստ յաջողութեան զօրութեան նորա» (Եփես. Գ 7): Իսկ խօսելով ուրիշ պաշտօնէից մասին կ'ըսէ. «Զգոյ՛՛ կայցէք անձանց եւ ամենայն չօտրէ, յորում եղ զմեզ հոգին սուրբ տեսուչ» հովուել զժողովուրդ Տեառն» (Գործք. Ի 28), որուն վրայ կ'աւելցնէ Պետրոս եւս. «Արածեցէք որ ի մեզ հօտդ է Աստուծոյ, վերակացու լինել մի իբրեւ ակամայ՝ այլ կամաւ ըստ Աստուծոյ» (Ա. Կաթող. Ե 2): Պաշտօնեաներու այդ իշխանութիւնը սահմանափակ բան մը չէր, այլ՝ ընդարձակ ամէն կերպով. Պօղոս կ'ըսէ. «Քարոզեա՛ զքանն, հաս ի վերայ ժամու եւ տարածա՛մու, յանդիմանեա՛, սաստեա՛, մխիթարեա՛» (Բ. Տիմ. Դ 2): «Որ ինչ միանդամ պակաս իցէ՛ ուղղեացես, եւ կացուցես ըստ քաղաքաց երկրոնա» (Տիմ. Ա 5):

74.— ՓԱՍՏ՝ ԱՒԱՆԻՈՒԹԵՆԷ.— Այս փաստերուն կարգը կը փակէ հաստատուած, անխախտ եւ ընդհանուր աւանդութիւնը որ քրիստոնէութեան սկիզբէն կու գայ եւ կը հասնի մինչեւ մեր օրերը՝ եկեղեցականաց՝ աշխարհականներէն զատորոշումը, ձեռնադրութեամբ նուիրագործումը, եկեղեցւոյ պաշտօնէութեանց յատկացումը, եկեղեցական ղառակարգութեան բաժանեալ աստիճանները, իւրաքանչիւր աստիճանի սեփական իրաւունքները եւ պաշտօնաները յայտնի են եւ անուրանալի պատմութեան էջերէն, ժողովներու կանոններէն և հայրապետական կարգադրութիւններէն: Քրիստոսէ վարքի ետքն էր որ լրտուեցաւ այն ձայնը՝ որ կ'ուրանար անցեալ ժամանակներու գործն ու սովորութիւնը: Ուստի, առանց իսկ արտեղ մէջբերելու

վերոյիշեալ այդ գործերէն որոշ ցուցմունքներ, կրնանք հաստատել թէ հին քահանայութեան օրինակով եւ Աւետարանի նմանութեամբ կը հաստատուին Քրիստոսի եւ Առաքելներուն եւ եկեղեցիներուն կարգադրութիւններն ու գործադրութիւնները: Ըստ տուութիւն է ուրեմն թէ Քրիստոսի եկեղեցիին մէջ կացութեամբ եւ իրաւամբ եկեղեցականները զատորոշուած են աշխարհականներէն:

75.— ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ.— Հակառակորդները առարկութիւն կ'ընեն մէջբերելով Քրիստոսէ եւ Առաքելներէ խօսքեր՝ որոնք կը թուին հակառակը փաստել: Անոնց կը պատասխանենք ընդհանուր կերպով թէ յայտնաւոյն եւ առատագոյն խօսքերով ցոյց տուինք արդէն հաստատութեան՝ Քրիստոսէ եղած ըլլալը: Մասնակի խօսքեր չեն կրնար խախտել հաստատուած այդ ճշմարտութիւնը: Հակառակորդներու յառաջ բերած խօսքերուն առաջինն ու զիսաւորն է սա. «Պիտէ՛ք՝ զի իշխանք ազգաց տիրեն նոցա, եւ մեծամեծքն իշխեն նոցա: Ոչ այնպէս իցէ եւ ի ձերում միջի» (Մատթ. Ի 28): Քրիստոս այս խօսքը ըսաւ, երբ Սաղովմէ իր որդիներուն համար կը խնդրէր նախաթոռ ըլլալ երկոտասանին մէջ: Տասներկուքէն, որոնց տրուած էր արդէն իշխանութիւնը, ինչպէս տեսանք, Քրիստոս ետ չառեւ որոշածը այս խօսքով, այլ միայն կը տարածեթէ՛ գերազահական ձեւը եւ կը յանդիմանէ Զերթեայ որդիներուն ձգտումը՝ կը սորվեցնէ թէ իրմէ հաստատուած իշխանութիւնը արտաքին ճոխութեամբ եւ բռնութեամբ կերպաւորուած չէ՝ ինչպէս է աշխարհի իշխանութիւնը, այլ հեղութեամբ եւ խոնարհութեամբ, ինչպէս ինք իր օրինակով ցոյց տուաւ եւ խօսքով եւս բացատրեց Առաքելներուն. «Քաղաւորք ազգաց տիրեն նոցա, եւ որ իշխեն նոցա՝ բարեբարք կոչին. այլ զուք ոչ այնպէս. այլ որ մեծն է ի մեզ՝ եղիցի իբրեւ զկոտսերն, եւ առաջնորդն իբրեւ զպատաստօրն, Ո՛վ է մեծ, բազմեա՛ն եթէ սպասաւորն. ո՛չ ապաքէն բազմեա՛ն. բայց ես եմ ի միջի ձերում իբրեւ սպասաւոր» (Ղուկ. ԻԲ 26):

76.— ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆ՝ ԱՌԱՔԵՆՈՑ
ԽՕՍՔԵՐԵՆ՝. Յառաջ կը բերեն նաեւ Պետ-
րասի խօսքը. «Մի իբրեւ տիրելով վիճա-
կացն, այլ լինել օրինակ հօտին» (Ա Պետր.
Ե 3), իբր թէ Եկեղեցւոյ պաշտօնեաները
անձին բարի օրինակէն զատ ուրիշ ոչինչ իշ-
խանութիւն պէտք է ունենան:

Սակայն Պետրոսի խօսքը իշխանութեան
ոչ թէ էութեան, այլ կերպին կը վերաբե-
րի. ան կը զգուշացնէ պարզապէս որ Եկե-
ղեցւոյ պաշտօնեաները աշխարհի իշխաննե-
րու ձեւովը եւ մարտիկանց համեմատ չի-
լինեն. Առաքեալը այս պատշաճը կու տայ
Եկեղեցւոյ պաշտօնեաներուն՝ զանոնք ե-
րէցներ, հովիւներ եւ վերակացուներ ան-
դանելէն վերջ եւ որոշ կը հաստատէ անոնց
իշխանական իրաւունքներն ալ:

77.— ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆ՝ ՀԻՆ ՍՈՎՈՐՈՒ-
ԹՆԵ՛. Կ'առարկեն տակաւին թէ հին Եկե-
ղեցիին մէջ անձանթ էին Եկեղեցւոյ պաշ-
տօնէից այս անուններն ու տիտղոսները,
անոնք յետոյ հնարուած են. եթէ չկային
անունները, ուրեմն եւ չկային եւ իրերը,
որովհետեւ անունները եղած իրերն է որ
կ'արտայայտեն, եւ չեղածներն է որ անուն
չեն ունենար:

Ստոյգ է թէ անունները իրերուն հետ է
որ կը ծագին, բայց անունները շատ անգամ
փոփոխական են, միեւնոյն իրերուն միայ
եւ ժամանակին փոփոխութեան հետ կը
փոխուին նաեւ անունները՝ ուստի եթէ ինչ
ինչ անուններ, օրինակ՝ հայրապետ, կա-
թողիկոս կամ պատրիարք առաջին դարուն
չէին կիրարկուեր, ասոր համար կարելի
չէ ըսել թէ իբր չկար, որովհետեւ Քրիս-
տոսէ հաստատուած փառքին գլուխները կը
կոչուէին Առաքեալ, իրենց անմիջական իշ-
խանութեան համար: Միւս կողմէ պէտք է
զիտուլ թէ պաշտօնէից կացութիւնն ու
պաշտօնէից տեսուչներու դոգմութիւնը հաս-
տատունն ըլլալով հանդերձ, տեսչութեան
օսահմանները եւ պարունակութիւնը հետզ-
հետէ աւելի կը կազմակերպուէին Աւետար-
անի զործին ընդարձակման համեմատ:
Գալով նախնական իշխանութեան հարապ-
տեմեանի զաղափարին. Գաւական թող ըլ-
լայ յիշել. իրէցի, կպիսկոպոսի եւ տեսուչի

անունները, որոնք կը գտնուին նոյնիսկ ա-
ռաքելական Թուղթերուն մէջ՝ հովիւի, վե-
րափառուի, առաջնորդի եւ ուրիշ անուննե-
րու հետ միասին:

78.— ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆ՝ ԱՆՀԱՄԱՁԱՅ-
ՆՈՒԹՆԵ՛. Կ'առարկեն նաեւ թէ քրիստո-
նէից եկեղեցիները շատ անհամաձայն են
Եկեղեցական իշխանութեան ձեւին մասին,
եւ կ'ուզեն փոստ հանել թէ իշխանութիւնը
ուրեմն Քրիստոսէ չէ հաստատուած. զի ե-
թէ իշխանութիւնը Քրիստոսէ հաստատ-
ուած ըլլար, ձեւն ալ որոշ եւ ցոյց տրուած
կ'ըլլար:

Իայն, ինչպէս քանիցս դիտել տուինք,
ուրիշ է իրին էութիւնը, եւ ուրիշ՝ պատա-
հական պարագան, ինչպէս է ձեւը: Վասն-
զի ինչպէս որ նիւթական իրերուն մէջ երբ
ձեւին մասին խոյրը ըլլայ՝ չենք տարանոր-
դիկնք գոյութիւնը, նոյնպէս պէտք է նկա-
տենք նաեւ Եկեղեցական իշխանութեան
համար: Բոլոր Եկեղեցիները համաձայն են
իրին մասին, անոնց մէջ չկայ տարաձա-
յնութիւն իրին էութեան եւ գոյութեան նը-
կատմամբ: Չանազան իշխանութեանց մէջ
սրդարեւ կան ձեւական տարբերութիւն-
ներ, որովհետեւ անոնց մէջ կան բանին՝ ու-
րոնք արասքին բարեբէ կախում ունին եւ
այսպէս ծնունդ կու տան այդ տարբերու-
թիւններուն: Առիկա իշխանութեան ձեւն
է Վիսլին: Իսկ թէ Եկեղեցական իշխանու-
թեան վերաբերեալ որքան եւ ինչպիսի՝ ձե-
ւեր կան՝ ասոր պիտի ռնդազգուանք իբ
կարդին:

79.— ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆ՝ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ
ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԵ՛. Ի վերջոյ, յառաջ
լրելելով Մատթայի եւ Եօթ Սարկաւազ-
ներու ընտրութեան պատմութիւնը, որոնց-
մէ ստաղիներ կատարուեցաւ ճեղքաբ իբրեւ
հարեւ եւ քանիցս (Գործք, Ա 15) Ժողովի
մը մէջ, իսկ երկրորդը հի մէջ քաղմութեան
եւ պշակերտաց (Գործք, 2 20), կ'եզրա-
կացնենք թէ ուրեմն տըւութիւնը կը կա-
տարուի Ժողովուրդին պարզ հաճութեամ-
բը, որով եւ գործին պարզ յանձնարարու-
թեամբը եւ ոչ թէ յատակ որոշումովն ու
նուիրագործութեամբը անձին:

Բայց Եկեղեցւոյ իշխանութեան կոչումն հերոս եւ ընտրութեանց մէջ երկու բան պէտք է զանազանել՝ Առաջինն է անձին որոշումը։ Յորչափ աղք որոշումը կապուած չէ ծնունդի կամ սերունդի կամ ուրիշ պայմանի հետ՝ որ անկախ ըլլայ հասարակութեան կամքէն, հարկ է ունենալ պարագայի մէջ լրացնել անհատները որոշելու եւ նըշանակելու պայմանները։ Իսկ երկրորդն է նուիրագործութիւնը կամ իշխանութեան տընտելութիւնը։ Արդ՝ յառաջ բերուած օրինակներէն կը տեսնուի թէ Առաքելին առաջարկութենէն ետքը, «Հաճոյ թուեցաւ բանն առաջի առնելոյն բազմութեան եւ ընտրեցին» նշանակեալ անձերը, բայց առտով ընտրածները պարտօնեայ չհամարուեցան, այլ՝ ընտրողները իրենց ընտրեալները կայացին առաքելներուն առջեւ, եւ առաքելները զաղօթեալ արարեալ եղին ի վերայ նոցա զմեռս» (Գործք, 2 56) եւ այն ատեն միայն ընտրեալները համարուեցան ճշմարիտ պաշտօնականներ։

Իսկ Մատթայի վրայ ձեռնադրութիւն չկատարուեցաւ, զի արդէն Քրիստոսն նըւիրագործուած էր՝ պաշտօնութեան համար, քաղի Ծօթանանից թիւէն էր, և Երկրորդականից թիւին անցնելը իշխանութեան պատահական ընդարձակում մըն էր միայն, մասնաւորապէս ընդարձակում Մատթայի Մատանանից չեմ Մ. Ա. Վարդի ընդունելով՝ Վերնաստեմ մէջ։

Պաշտօնէից նուիրագործութեան հարկաւորութիւնը կը հաստատեն նաեւ, ձեռնադրութեան խօսքերը, որոնց կը հանդիսանայ Ս. Գրքի մէջ, առաջին, «Պողոս եւ Բառնաւանք ձեռնադրեցին լրատ Եկեղեցւոյ» երկրորդը (Գործք, ԺԻ 22), եւ Տիմոթէոս որոշուեցաւ «ձեռնադրութեամբ» Պողոսի (Բ. Տիմ. II 6) եւ հրաման ընդունեց ձեռն վազմադրել յորումք վերայ մի՛ դնել» (Ա Տիմ. Բ 22)։

Որովհետեւ Եկեղեցւոյ պաշտօնէից ժողովրդական ընտրութիւնը խախտուած է՝ Հռոմէականներուն ժամ, Արեւմտեայ Բողոքականները, առարկանէ զանազան եւ ուղեցին կամայական մեկնութիւններ տալ անոր։ Բայց արդ տնօրէնութիւնը առնողը արհաւան է մեր եւ Արեւելեան քրիստոնէականներու մէջ, որով քննել զարժանա-

կանապէս կը պահենք անոր արժէքը, իրական կերպով գիտենք անձը պաշտօնին համար որոշելը եւ անոր նուիրագործութիւնը նոյն պաշտօնին մէջ։

80. — ՈՒՍՈՒՑԶԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ. Եկեղեցւոյ մէջ հաստատուած իշխանութիւնը, որուն ենթականերն են անոնք՝ որոնք յատուկ նուիրագործութեամբ կը կազմեն Եկեղեցականութեան որոշեալ զաւար, կը բաժնուի երկու բնական վարչական եւ ուսուցչական։ Վարչական իշխանութիւնը այն է զոր աւելի սովորական կոչումով կ'անուանենք իշխանութիւն, եւ է իրաւունքը՝ կարգադրելու եւ կարգադրութիւններ ընելու, գործադրութիւններ հոգալու եւ մասնաւոր խնդիրները վճռելու։ Իսկ ուսուցչական իշխանութիւնն է այն իրաւունքը, որ յատկապէս Եկեղեցւոյ բնութենէն կը բխի, եւ որ հաստատուած է անկէ՝ որ Հեղինակն է ճշմարիտ յայտնութեան եւ որ անողից տեսական եւ գործնական ճշմարտութիւնները, որոնք կարեւոր են մարդուն համար՝ կատարեալ բարոյականութեան եւ կրօնականութեան տեսակէտով։

Ճշմարտութեան յայտնութեան աւանդը հարկաւորապէս կ'ենթադրէ ուսուցչութիւնը, որով հնար չէ այլապէս իշխանութիւն ունենալ ընկերութեան մը վրայ՝ որուն սկիզբը, վերը եւ միջոցը հաւատարապէս ճշմարիտ յայտնութիւնն է։

Ուսուցչական իշխանութիւնն ալ կը պարունակէ երեք տարրերեալ ճիւղեր պաշտօններու կամ իրաւանց, ինչպէս վարչական իշխանութիւնը ունի օրէնսդրականը, բնադատականը եւ զատողականը։ Իսկ ուսուցչական իշխանութեան երեք ճիւղերն են Վկայականը, Դատադականը եւ Վարդապետականը, որովհետեւ Եկեղեցին ուսուցչական իշխանութիւն կը վարէ իրեն վկայ, այսինքն պահպանելով ընկալեալ ճշմարիտ յայտնութիւնը եւ իր Հեղինակութեամբ հետապնդելով անոր ճշմարտութիւնը։ Երկրորդ՝ իր գաղափար, որչափով՝ քաղաք կը ճիւղները օրոնք կրնան հանդիպել ճշմարիտ յայտնութեան աւանդին պարունակա՞ծ տեսական եւ բարոյական, բնական եւ գերբնական ճշմարտութեանց մէջ, եւ վերջա-

պէս իրբեւ վարդապետ, որ եկեղեցւոյ անդամներուն կ'աւանդէ ճշմարտութիւնները եւ կը զատարարակէ զանոնք թէ տեսական եւ թէ գործնական ճշմարտութեանց մէջ:

81.— ԱՆՍԽԱԼԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. Ուսուցչական իշխանութեան գոյութիւնն ու բաժանումը դիւրաւ կ'ըմբռնուին, ուստի աւելորդ է երկարել այդ մասին, մանաւանդ թէ աւելի կարեւոր խնդիր մը կայ, զոր պէտք է ճանչնանք, եկեղեցւոյ ուսուցչական իշխանութեան ապահովութեան վրայ: Մենք չենք կրնար ապահով ըլլալ եկեղեցւոյ ուսուցչական իշխանութեան մասին, եթէ վստահ չըլլանք թէ անիկա գերծ է արխալանքներէ՝ իր ուսուցչական իշխանութեան գործադրութեան առեւ: Սխալներէ զերծ լինելու այդ յատկութիւնը կամ ձիրքն է որ կը կոչուի անսխալութիւն:

Անսխալութիւնը՝ իրբեւ գործնական բան մը կ'ենթադրուի նաեւ քաղաքական իշխանութեանց մէջ, որոնց գործերն ու կարգադրութիւնները բացարձակ ուժ ունին մեզի անոր համար՝ որ կը մտածուի թէ ճշմարտապէս սահմանուած են հասարակութեան օգտին համար: Դատողական ատեաններուն մէջ ալ, նախադատ ատեանի վճիռը վերաքննելի ատեանին առջեւ կը հանուի, եւ անիկ ալ վճռարեկ կամ վերջնադատ եւրօրդ ատեանի առջեւ ուստի կը դադրին վերաքննութեան շարիքները, որ վճիռեւ գործնականապէս կ'ենթադրուի թէ վերջին վճիռը ալ ուղիղ է եւ սխալանքէ զերծ:

Սակայն այս անսխալականութիւնը սոսկ իրաւական է, այսինքն անսխալ՝ ըստ ենթադրութեան իրականց. իսկ եկեղեցիին համար բաւական չէ ընդունիլ իրաւական անսխալութիւնը, հարկ է ընդունիլ իրական անսխալութիւնը, որ է ըսել թէ եկեղեցին գերծ է սխալանքէ ոչ թէ ենթադրութեամբ, այլ՝ իսկութեամբ:

82.— ՓԱՍՏ՝ ՊԼԱՆՔԻ. Այդ կարծիքը կը հաստատենք եկեղեցւոյ նպատակէն: Որովհետեւ Քրիստոս հաստատեց եկեղեցին, որպէսզի մարդիկ ատով հասնին փրկութեան. իսկ մարդիկ չէին կրնար հասնիլ փրկութեան՝ եթէ իրապէս ստացած չըլլային տեսական եւ բարոյական ճշմար-

տութեանց ապահով եւ ստոյգ ծանօթութիւնը, վասնզի ուրիշ կերպով՝ վասնզի մէջ կ'ըլլային բարիի տեղ չար գործելու եւ չար գործելով վրդակելու փրկութեան յոյսէն: Արդ, Քրիստոս ճշմարիտ յայտնութիւնը աւանդելէ վերջ հաստատեց եկեղեցին իբր աւանդապահ նոյն յայտնութեան, որպէսզի պահէ զայն եւ վայելէ անոր ստուգութեանը համար եւ հասցնէ զայն բոլոր մարդոց լսելիքին, թէ՛ անոնց որոնք կը հաւատարմին արդէն եւ թէ՛ անոնց որոնք չեն հաւատացած. զի առաջինները պէտք ունին անոնց՝ ուղղութեան մէջ մնալու համար, իսկ վերջինները՝ ուղղութիւնը ճանչնալու եւ զայն ընդունելու համար:

Արդ, որովհետեւ ճշմարտութիւնը իրբեւ գործնական եւ իրաւական բան մը կը գտնուի բոլոր իշխանութիւններուն մէջ, իբր պահանջ ընկերութեան նպատակի, եւ որովհետեւ լոկ գործնականն ու իրաւականը չի կրնար բաւել եկեղեցւոյ նպատակին, որ եզական բան մըն է՝ Հանդերձեալին մէջ եւ յաւիտեական ճշմարտութեան զօրութեամբ կարելի, ուրեմն եւ անսխալութիւնն ալ, իբրեւ ձիրք եկեղեցական գերագոյն իշխանութեան, պէտք է լինի իրական եւ իսկական, եւ ոչ թէ իրաւական եւ ենթադրական միայն:

83.— ՓԱՍՏ՝ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԽՈՍՏՈՒՄՆԵՐԻՆ. Այլ աւելի կը հաստատուի այդ պատճառարանութիւնը, եթէ նկատի առնենք որ Քրիստոս ճշմարիտ յայտնութիւնը քարոզած ատեն, զայն երբեք գրաւոր կերպով չաւանդեց ու չթողուց արձանագրուած յիշատակներ, ոչ ալ ուղղակի իրմէ գրուած զրբեր. այլ՝ քարոզեց բերանացի, եւ իր քարոզութիւնը աւանդեց անոնց՝ զորքս ինք ընտրեց եւ առաքեց քարոզելու եւ ուսուցանելու համար ինչ որ ինք ուսոյց եւ պատուիրեց: Այս պատճառաւ մենք Քրիստոսէ հղած ոչ մէկ գրութիւն ունինք. Աւետարանները գրուեցան յետոյ, երբ Քրիստոս արդէն երկրի վրայ չէր եւ քարոզութիւնը սկսած էր տարածուիլ աշխարհի մէջ. իսկ գրուածները գրուեցան ոչ թէ իրբեւ կարգադրեալ բովանդակութիւն՝ պարունակող վարդապետութեան բոլոր մասե-

ը՝ դուրսնեքու եւ պրակներու բաժնուած, այլ գրուեցան ներկայացած պարագաներու համեմատ, իբրեւ յիշատակութիւններ, այնպէս որ գրուած է այնչափ բան միայն, որչափ առիթներու պարագաները պահանջեցին:

Արդ, եթէ Քրիստոս գիրի չյանձնեց իր ամբողջ քարոզութիւնը, եւ եթէ Նոր Կտակարանի գիրքերէն եւ ոչ մին կրնայ համարուիլ իբրեւ ամբողջական ճշմարտութիւն քրիստոնէական յայտնութեան, եւ եթէ ըստուրջ է որ եկեղեցին Քրիստոսէ հաստատուած անմիջական աւանդապահն է, ուրեմն եկեղեցին իր մէջ պէտք է ունենայ իսկական եւ իրական ապահովութիւնը՝ պահպանելու եւ ուսուցանելու քրիստոնէութեան տեսական եւ քարոյական ճշմարտութիւնները, առանց սխալանքի փոխադներու:

84. — ՓԱՍՏ՝ ԱՆՏԵՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷ.
 Իբրեւ հաստատութիւն այս կարծիքին կ'աւելցնենք անտեղութիւններն ալ որոնք յառաջ պիտի դային՝ եթէ եկեղեցւոյ մէջ չըլինէր իրական անսխալութեամբ օժտուած ուսուցչական իշխանութիւն. որովհետեւ, ինչպէս ըսինք, Նոր Կտակարանի գիրքերը գրուած չեն իբրեւ սկզբնական եւ ամբողջական բովանդակութիւն քրիստոնէական յայտնութեան: Բաց աստի, բոլոր գրութիւնները, մանաւանդ անոնք որ վարդապետական են եւ կը խօսին քնազանցական եւ գերբնական նիւթերու վրայ, իրենց մէջ կը պարունակեն բազմազանի մթութիւններ եւ կարօտ են բացատրութեանց, եւ շատ անգամ միեւնոյն խօսքը, տարբեր իմաստներ կու տայ: Արդ, եթէ եկեղեցին չունենար ուսուցչական իշխանութիւն, կամ եթէ եկեղեցւոյ ուսուցչական իշխանութիւնը իրապէս ապահով չըլլար, այն ատեն կամ ստիպուած պիտի ըլլայինք գոհանալ ենթադրական ապահովութեամբ, որ կրնար եկեղեցին վրիպեցնել իր նպատակէն եւ կամ յայտնութիւնը պիտի թողուէր իւրաքանչիւր հաստատացեալի կամ աչհաստացեալի անձնական կամ անհատական դատաստանին, առանց որեւէ ապահովութեան՝ ստույգութեան մասին, առանց միութեան որեւէ միջոցի, եւ կամ՝ հարկ պիտի ըլլար ըսել

թէ իւրաքանչիւր անձի անհատարար տրուած է ապահովութիւնը:

Արդ, անտեղի է ճանչնալ գերբնական ապահովութիւն մը ամէն անհատի մէջ, որովհետեւ հնար չէ առանց բացարձակ հարկաւորութեան բան մը ենթադրել: Անտեղի է ըսել նաեւ թէ Քրիստոսէ հաստատուած ուսուցչական իշխանութիւնը անբաւական է իրեն համար առաջադրուած նպատակին: Եւ որովհետեւ ասոնք ամէնը անտեղի են, հարկ է ընդունիլ թէ եկեղեցւոյ ուսուցչական իշխանութիւնը իրապէս եւ իսկապէս ապահով է, այդինքն ղերծ՝ սխալանքէ:

85. — ԱՆՏԵՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷ՝ ԲՈՂՈՔԱԿԱՆԱՅ ՆՈՐԱԶԱՅՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ. Անտեղութիւնները գրաւ ի յառաջադնէնց ցոյց տուինք, ի յետնագունէն ճշմարտուած կը տեսնուին այն եկեղեցիներուն մէջ, որոնք աւելորդ կարծելով եկեղեցւոյ ապահով ուսուցչական իշխանութիւնը, ուղեցին անորդի դային: Որովհետեւ իւրաքանչիւր պատճենայ իր կամբին եւ մտածողութեանը թողնուած, սկսաւ Աւետարանը հասկնալ այնպէս՝ ինչպէս ինքը կ'ուզէր կամ կը կարծէր հասկնալ, եւ իր հասկացածը ընդունեց իբրեւ ճշմարտութիւն ու այս պատճառով Բողոքական եկեղեցիներու վարդապետութիւնները սկսան փոփոխուիլ շարժմակ եւ լայնորէն տարբերիլ իրարմէ. ասոր համար է որ այժմ անոնց մէջ իւրաքանչիւր հասարակութիւն ունի տարբեր հաւատք եւ դաւանութիւններ, ու մինչեւ իսկ նոյն հասարակութեան մէջ մէկուն դաւանութիւնը կը տարբերի միւսինէն եւ վերջնական համաձայնութեան զայու եղանակ մը չունին: Իսկ յիշատակութեան անգամ արժանի պիտի չդոնէինք այն կարծիքը, որ մէն մի հաւատացեալը լցուած կը համարի Սուրբ Հոգիով՝ Աւետարանի վրայ խօսած միջոցին, եթէ ատիկա չըլլար ըրնակին եւ ուղիղ հետեւանքը որեւէ ապահով ուսուցչական իշխանութեան մերժումին:

86. — ՓԱՍՏ՝ ԳՐԻՍՏՈՍԻ ԽՈՍՏՈՒՄՆԵՆՈՒՆ. Ապահով ուսուցչական իշխանութեան ստուգութիւնը կը հաստատենք նաեւ այն

խոստումներէն, զորս Բրիտանոյ ըրտա իր Եւ
կեղեցիին՝ որպէսզի կենայ եւ մնայ անիկա
առնառանձնութեան, աստուածութեան եւ
ճշմարտութեան հետ միաստութեան մէջ,
ու այս ամէնը պիտի չկարենա՞ր աստուծոյ
իրապէս Լթէ ուղիղ դաւանութիւնը, որ Եւ
կեղեցւոյ էական եւ հիմնական կէտն է, զոր
յուրիւր շունենաւ Եկեղեցիին մէջ, իսկ եւ
թէ ուղիղ դաւանութիւնը դոյ է Եկեղեցւոյ
մէջ, ապա եւ ուրեմն անոր մէջ հաստատուած
առեւցշական իշխանութիւնը ապահով
է։ Ահա Բրիտանոսի խօսքերը ալ՝ մասին
«Ի վերայ այդք լիմի շինեցից զեկեղեցի իմ,
եւ դրուէք դո՞ւրսդ զնա մի՛ յաղթարեա
ցեն» (Մտթ. ԺԶ 18)։ «Եւ ես աղպէցից ըզ
հայր, եւ այլ միսթարիչ տացէ ձեզ. զի ընդ
ձեզ քնակեացէ ի յախտեան. զհոգին ճըշ
մարտութեան, զորս աշխարհու ոչ կարէ ըն
դունել» (Յովհ. ԺԶ 16)։ «Յերթամ եկեացէ
ես հոգին ճշմարտութեան, առաջնորդեա
ցէ ձեզ ամենայն ճշմարտութեամբ» (Յովհ.
ԺԶ 13)։ «Ահաւասիկ ես ընդ ձեզ եմ գամե
նայն առաքս մինչեւ ի կատարած աշխար
հի» (Մտթ. ԻԸ 20)։ «Որ է եկեղեցի Աս
տուծոյ կենդանւոյ, սին եւ հաստատու
թիւն ճշմարտութեան» (Ա Տիմ. Գ 15)։

87. ՓԱՍՏ՝ ԱՌԱՆԻԱԿԱՆ ՍՈՎՈՐՈՒ
ԹԵՆՆԷ. Ինչպէս Եկեղեցւոյ վերաբերած ճըշ
մարտութիւններուն մէջ, նոյնպէս եւ այս
մասին Եկեղեցւոյ մէջ պահուած աւանդու
թեանէն կը քաղենք եւ կը փակենք ապացու
ցութեանց կարգը։ Որովհետեւ ինչ որ ամէն
ատեն եւ ամէն տեղ պահուած է չարունա
կարար եւ հաստատապէս եւ յետագայ ու
նորամուտ սկզբնաւորութենէ չի դար, ան
շուշտ Բրիտանոսէ հաստատուած է եւ Ա
ռաքեալներէն աւանդուած եւ հետեւաբար
Բաս կը կաղմէ քրիստոնէական յայտնու
թեան։

Իսկ Եկեղեցւոյ սովորութեան փաստը
կը քաղենք իշխանական վճիռներէ, զորս
առիթը ներկայացած ատեն Եկեղեցւոյ դե
րագոյն խորհուրդը ներկայացնող Բողոք
ները ստուած են հաւատքի վերաբերիա
լինելոց, եւ որոնք ընդունելի եղած են Եկե
ղեցիէն. անոնք որոնց միւրա վարդապե
տութիւնները մերժանքան, չուրացան իւ

խոստութեան զոյւթիւնը, այլ՝ տրուած
վճիռին դէմ մարտեցան միայն։

88. ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ. Յառաջ քե
րեք Հակառակորդներու առարկութիւննե
րէն մէկ քանին, որպէսզի անոնց լուծուած
վը առիթ հաստատուի ինչ որ կ'ուզենք
փաստարկել։

Կ'ըսեն, էն տաւը, թէ Բրիտանոս երբեք
չառանդեց ու քնտա ալ չպահանջեց դաւա
նութեան որոշ ձեւեր, այլ բաւական համա
րեցաւ որ մէկը սխառով յարած ըլլայ ճը
մարտութեան, քանզի ըսաւ. «Եկեղեցէ ժա
մանակ, եւ այժմ իսկ է, յորժամ ճշմարիտ
երկրպագուք երկրպագանիցեն չօր, հոգ
ւով եւ ճշմարտութեամբ, քանզի եւ Հայր
նոյնպիսի երկրպագուա իւր ինդրէ. Հոգի
է Աստուած եւ երկրպագուաց նորա հոգւով
եւ ճշմարտութեամբ պարտ է երկրպագա
նել» (Յովհ. Գ 23)։ «Եթէ զուր կացջիւր
ի բանի իմում, ճշմարիտ աշակերտք իմ էք»
եւ ծանիցէք զճշմարտութիւնս, եւ ճշմար
տութիւնն ազատեցէ զձեզ» (Յովհ. Ը 31)։

Սակայն հարկ է նկատել թէ առաջին
խօսքին մէջ Բրիտանոսի դիտումն է հասկըց
նել միայն թէ չի բանք պայտել արտաքին
կերպերով եւ հրէական ծէսով միայն, այլ
պէտք է պաշտել իր ճշմարիտ յայտնու
թեան համեմատ. իսկ երկրորդ խօսքով կը
հետեցնէ Հրեաները միւրա վարդապետու
թիւններէ։ Այդ խօսքերով իր վարդապե
տութիւնը չէ որ յայտնեց։ Ամէն իմաստեւ
րը ամէն պարագայի եւ ամէն խօսքի մէջ
չեն պարունակուիր։ Այսպէս, կը տեսնենք
թէ այլուր երբ Բրիտանոս ուղեց յայտնել իր
քարոզութեան նիւթն ու առարկան, որոշա
կի յայտնեց ու պահանջեց զայն Բժշկուած
ի ծնէ կոյրէն պահանջեց՝ ըսելով. «Է՞րո՞ւ
հաւատա՞մ յորդին Աստուծոյ, միաժամա
նակ ցոյց տալով թէ Որ խօսի ընդ քեզ՝ նա
է Որդին Աստուծոյ» (Յովհ. Թ 35), եւ Ա
ռաքելոց հարցուց. «Հաւատա՞ք յիս թէ
Հայր յիս է եւ ես ի Հայր» (Յովհ. Թ 1) ու
մկրտութիւնը հրամայեց կատարել Յեանն
չօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ» (Մտթ.
ԻԶ 19)։ Հիմա՞մայն Բրիտանոսի այդ վար
դապետութեան, արկաւազն Փիլիպպոս
նախ դաւանութիւնը կ'առնէր ներքինէն

թէ՝ «Հաւատամ էթէ Յիսուս Բրիտտոն է Ուրդի Աստուծոյ» (Գործք, Ը 37) եւ յետոյ կը մկրտէր զայն, Պօղոս կը հրամայէ Տիմոթէոսի՝ «Ունիցիս օրինակ ողջութեան քանիցս զորս յինէն լուար» (Բ Տիմ. Ա 13), զոր առեկ պարզ ձեռով ունին միւս թարգմանութիւնները՝ «Կայցես զձեռ քանի ողջութեան զորս յինէն լուար»։ Երբման վարդապետութեան քանակն ալ խկապէս ճշդուած է քրիստոնէական հաւատքին մէջ։

89. — ՀՐԱՄԱՆ ՔՆՆՈՒԹԵԱՆ. Կ'առարկէն թէ Ս. Գիրքին մէջ առհասարակ հրամայուած է բոլոր մարդոց ինքնին քննել Ս. Գիրքը, եւ յետ քննութեան ընդունել անոր մէջ տեսնուած ճշմարտութիւնը. «Քննեցէ՛ք զգիրքս, զի դուք համարիք նորքս ունել զկեանսն յաւիտեականս, եւ նորին իսկ են սր վկայն վասն իմ» (Յովհ. Ե 39)։ Յովհաննէս կը պատուիրէ՝ «Մի ամենայն Հոգւոյ հաւատալ, աշ ընտրեցէք զհոգին՝ էթէ յԱստուծոյ իցեն» (Ա Յովհ. Դ 1)։ «Երբեւ ընդ իմաստուն խօսիմ. ընտրեցէ ձեռդէն զոր ասեմ» (Ա Կորնթ. Ժ 15)։ «Ձմարդարեութիւնս մի արհամարհէք. զամենայն ինչ փորձեցէք, զբարին ընկալաբար» (Ա Թես. Ե 20)։

Մտքի աշխատութիւնը երբեք չդադրիր մարդուն մէջ. իր գործերը պիտի ըլլան գործք քանական արարածի, որ պարտի նախ մտքով իմանալ եւ յետոյ կամքով որոշել իր բարոյական գործերը։ Հաւատքը որ ճշմարտութեան ծանօթութիւնն է տեսականին մէջ եւ բարութեան հետեւողութիւնը քաջորդականին մէջ, է եւ պէտք է լինի բարոյական եւ քանական գործ միանգամայն. ուստի Բրիտտոն եւ Առաքեալները երբ կը յորդորեն Հրեաները եւ քրիստոնեաները հետեւի ճշմարիտ հաւատքին, կը խրատեն զանոնք ուղղորդութեամբ հասկնալ հաւատալիքին փաստերը, մարդարեութիւնները եւ հրաշքները՝ որպէսզի ըմբռնեն իրենց խօսածներուն ճշմարտութիւնները։

Ըստ այսմ, Բրիտտոն կ'անկարկէ Հին Կտակարանի Մեսիական մարդարեութիւններուն. Յովհաննէս կը զգուշացնէ սուտ առաքեալներէն, Պօղոս եւ ցոյց կու տայ իր քարոզութիւններուն առաւելութիւնները հոռու Աւետարան քարոզողներուն վրայ։

Արդ, աշխուշները չունին ոչ մէկ յարաբերութիւն այն կարծիքին հետ՝ զոր մենք կը պաշտպանենք, հաստատելու համար թէ Բրիտտոնի Եկեղեցին մէջ կայ ուսուցչական իշխանութիւն, եւ այն ապահովուած՝ սխալանքի մտանկէն։

90. — ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆՔ՝ ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ՄՏՔԻ. Հակառակորդները կը պնդեն թէ ուր որ սխալանքէ ապահովութիւն կայ, հոն պէտք է դադրի մտքի ամէն գործ։

Սակայն կը սխալին երբ կը կարծեն թէ մեր պաշտպանած այդ ենթադրութեան համեմատ՝ այդեւ մարդուն ընկու քան չի մնար՝ եթէ ոչ թութակօրէն կրկնել միայն Եկեղեցւոյ պաշտօնեաներէն աւանդուածները։ Եթէ այդպէս ըլլար, մարդը միտքը անդործ գոյութիւն մը կը դառնար յայտնութեան հանդէպ։ Եթէ այդպէս է, ուրեմն հարկ կ'ըլլար որ անոնք Ս. Գիրքն ալ չընդունէին, վասնզի Ս. Գիրքը, ըստ անոնց կարծեաց, կը պարունակէ բոլոր ճշմարտութիւնները եւ Ս. Գրոց գոյութեամբ՝ անգործ եւ աւելորդ պէտք է ճանչնալ մարդկային միտքը։

Մենք կ'ըսենք թէ ճշմարիտ յայտնութիւնը, զոր Բրիտտոն քորողց խօսքով եւ ոչ թէ հաստատուած ինքնազիր տառերով, աւանդուած է րեզնանքային Եկեղեցին կամ նոյն Եկեղեցւոյ իշխանութեան. եւ ինչպէս որ մարդուն միտքը անգործ եւ աւելորդ չի գտնար երբ ճշմարտութիւնը կը քաղէ Ս. Գիրքի աղբիւրէն, նոյնպէս ալ անգործ եւ սեւեռ չի գտնար՝ երբ այդ աղբիւրները կրկին կ'ըլլան եւ Սուրբ Գիրքին հետ Եկեղեցին եւ կ'ըլլայ աղբիւր ճշմարտութեան։ Մանաւանդ որ Եկեղեցի կոչուած աղբիւրը միւս աղբիւրէն՝ Սուրբ Գիրքէն աւելի պէտք ունի մտաւոր աշխատութեանց, կարեւոր պապացուցութեանց համար։

91. — ԴԱՐՁՆԱԼ՝ ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ՄՏՔԻ. Հակառակորդները կ'ըսեն թէ ցորչափ Եկեղեցին մնայուն է, եւ յաջորդական իշխանութիւնը կենդանի է ամէն ժամանակ, առ ինչ անխափ ուսուցչութեան ենթադրութեամբ կը խափանուին բոլոր աստուածաբանական գիտութիւնները, որովհետեւ քաղական է գիմել Եկեղեցին ամէն ինչորոց

անթիւ եւ անոր անսխալ պատասխանովը փակել ամէն տարակուսութիւն եւ տարաձայնութիւններ:

Սակայն անսխալ ուսուցչութիւնը զոր եկեղեցին ունի՝ անձնաւորութեամբ չէ եկեղեցւոյ բոլոր պատօնեաներու մէջ. այս պատօնը կամ ձիւրքը կը պատկանի ընդհանուր եկեղեցւոյ եւ ընդհանուր եկեղեցին համախումբ կ'արձակէ հաւատքի այսպիսի վերջնական վճիռը: Հակառակորդներուն յարուցած դժուարութիւնը իր ուժը ունի Հոռոմէական եկեղեցիին դէմ միայն, որ եկեղեցւոյ հայրապետին անձին մէջ միայն (յոր պապ կը կոչէ) ամփոփուած եւ պարունակուած կը կարծէ ընդհանուր եկեղեցին, եւ անոր կենդանի կամ զրուած խօսքերուն մէջ կը ճանչնայ եկեղեցւոյ անսքոյ իշխանութիւնը: Իսկ մենք այդպէս չենք ընդունիր, որովհետեւ զերազոյն եւ ապահով ուսուցչական իշխանութիւնը կ'ընդունինք եւ կը ճանչնանք ընդհանուր եկեղեցւոյ մէջ եւ անոր ընդհանրական իշխանութեան մէջ, որ հաստատուած է ընդհանուր եկեղեցւոյ համախումբ եւ իրական ներկայացանք մէջ եւ ոչ թէ անհատական որեւէ անձնաւորութեամբ:

92. ԱՌԱՐԿԱԹՈՒԹԻՒՆ՝ ՍՈՒՐԻ ԳՐԻԳԷՆ. Հակառակորդները զեռ կը պնդեն թէ եկեղեցւոյ մէջ անսխալ ուսուցչութեան ենթադրութեամբ՝ Ս. Գրիգոր աստուածային ներշնչութեան կամ աստուածաշունչ զօրութեան կարեւորութիւնը եւ ուժը ստորադասուած կ'ըլլան մարդկային մտքին, եւ կամ՝ կ'ենթադրուի թէ աստուածային ներշնչութիւնը կը շարունակուի եկեղեցւոյ մէջ:

Իսկ մենք կ'ըսենք թէ այդ անտեղութիւնները յառաջ կու դան ոչ թէ մեր պաշտպանած գրութիւնէն, այլ հակառակորդներուն մուծած ենթադրութիւնէն: Սուրբ Գրիգոր ամէն տեսակէտով պարզ գրութիւն մը չէ. ընթերցողները անոր մէջ շատ տեղ կը հանդիպին իրարմէ տարբերակ իմաստներու, եւ եթէ Ս. Գրիգոր թողուի պարզապէս անհատական հասկացողութեան, այն ատեն քրիստոնէութեան յայտնութիւնը թողուած կ'ըլլայ կամայական մեկնութեանց ձեռքը. ու երբ զանազան անձինք զանազան կերպով

հասկնան նոյն խօսքը, ամէնքը առհասարակ իրաւունք կ'ունենան պնդելու իրենց հակադրացած իրող ու հնար չըլլար պաշտօնական եւ վճռական մեկնութեամբ կարճել վէճերը եւ պաշտպանել դաւանութեան միութիւնը: Այս կ'ըլլայ իսկապէս աստուածային յայտնութեան ուժն ու ազդեցութիւնը անհատական մտաց յանձնելու հետեւեալը:

Իսկ եթէ կ'ըսեն թէ Աստուած շնորհօք չի թողուր որ ընթերցողները մոլորին յայտնութեան հասկացողութեան մէջ, այն ատեն մէկ կողմէ պէտք է ընդունին թէ աստուածային ներշնչութիւնը, զոր իրենք Ս. Գրիգոր հեղինակ կը ճանչնան, մշտապէս կը շարունակուի հաստատացանքներուն մէջ, իսկ միւս կողմէ եւս պարտաւոր պիտի ըլլան բացատրել թէ նոյն Հոգին որ կը ներշնչէ շատերը, ինչպէ՞ս զանազան անձերու մէջ կը ներգործէ ոչ միայն տարեք՝ այլեւ բոլորովին հակառակ իմացութեանը:

Իսկ մեր պաշտպանած տեսութիւնը երբեք չէ աստուածային ներշնչութեան հոգաշառութիւն, որ կը լրացնէ ապահովութեան բնական փաստերը, ինչպէս են շարունակութիւն եւ ապահովութիւն աւանդութեան եւ համաձայնութիւն բոլոր կեկեղեցիներուն՝ միեւնոյն բանի վրայ: Եթէ պարզապէս պաշտպանած ըլլայինք ապահովութեան քննական միջոցներէն յառաջ եկած անսխալութիւնը, դուցէ կարող ըլլայինք ապացուցել այդ ալ, որովհետեւ բոլոր մասնաւոր եկեղեցիներու շարունակեալ աւանդութեան եւ համաձայնութեան փաստերը մեծ եւ զօրաւոր են բոլոր գիտուններու աչքերուն. բայց երբ մենք ունինք Աստուծոյ խոստումը՝ իր եկեղեցիին հետ ըլլալու ընդմիշտ եւ զայն պահպանելու ճշմարտութեան մէջ, ապահովութեան այդ զերբնական փաստը կը յայտնէ նախաւորութեան փաստերը եւ ամենայն ստուգութեամբ ցոյց կու տայ թէ եկեղեցւոյ ուսուցչական իշխանութիւնը ոչ միայն ենթադրապէս, կը վայելէ իր վարդապետութեանց մէջ անսխալութիւն՝ զօրութեամբ վերնային պաշտպանութեան, յապահովութիւն իր բոլոր հետեւողներուն:

93. ԱՌԱՐԿԱԹՈՒԹԻՒՆ ԱՆՍԽԱԼՈՒԹԵԱՆ. Օգտակար է բացատրել թէ ի՞նչ է

Եկեղեցւոյ անսխալ ուսուցչութեան առարկան Յայտնի է թէ այդ առարկան ուրիշ բան չի կրնար ըլլալ եթէ ոչ քրիստոսական յայտնութեանց մէջ պարունակուող ճշմարտութեանց բովանդակութիւնը, եւ որովհետեւ այդ ճշմարտութիւնները տեսական են կամ բարոյական, ուրեմն ամէն եւ իւրաքանչիւր բարոյական ճշմարտութիւն որ կը պարունակուի Քրիստոսի վարդապետութեան մէջ եւ որ կը պարունակէ վերացարար առնուած սկզբունք մը, ճշմարտութիւն մը՝ առարկայ է Եկեղեցւոյ տնտեսական ուսուցչութեան: Այդ մասին համաձայն են բոլոր անոնք՝ որոնք կ'ընդունին Եկեղեցւոյ անսխալութիւնը:

94.— ԴԱՒԱՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐ. Անսխալութիւնը ընդունողներուն մէջ յուզուած խնդիրը կը վերաբերի գաւառնութեան հետ յարաբերութիւն ունեցող գործողութեանց միայն, որոնք կրնան կոչուիլ դաւանական գործեր, եւ զորս ուրիշներ կը կոչեն վարդապետական իրեր: Երբ նախադասութեան մը մասին խօսք կ'ըլլայ, շատ քան կրնանք իրարմէ զատել առարկային մէջ ընդհանուր առնուած իմաստը՝ ենթակային մտքին մէջ մասնաւորաբար առնուած իմաստէն: Ուրիշ է նախադասութեան մը ունեցած իմաստը, եւ ուրիշ՝ այն իմաստը զոր այսինչ հեղինակը կու տայ այդ նախադասութեան, զայն արտասանած ատեն:

Մենք դիտենք որ սուրբ եւ տիեզերական ժողովներուն մէջ ոչ միայն նշովուեցան մոլոր վարդապետութիւնները, այլ նշովուեցան նաեւ մոլոր վարդապետները եւ դատապարտուեցան՝ անոնց գրուածքները: Ուստի եւ հեղինակներուն գրուածքներն ու մտքերը, որոնք դաւանական գործի կոչուած են, առարկայ եղած են Եկեղեցւոյ ուսուցչական իշխանութեան: Բայց մեզի բաւական ըլլայ ըսել թէ գաւառական գործերը առարկայ են Եկեղեցւոյ անսխալ ուսուցչութեան՝ յոյ իբր ամբողջացուցիչ մաս ճշմարտութեանց. ու ասիկա բաւական է ամբողջապէս պահպանելու համար ուսուցչական իշխանութեանց կիրառութիւնը: Իսկ իթէ դաւանական գործերը, բացարձակօրէն առնուած, երկրորդ առարկայ մը կը կազմեն՝ արտաքին տեսական եւ բարոյա-

կան ճշմարտութեանց, աւելորդ կը դառնաք զրադիւն իսկ ատոյժ: Իրենց հոսթեան եւ ամբողջութեան մէջ՝ ուսուցչական իշխանութեան բուն առարկաներն են տեսական եւ բարոյական ճշմարտութիւնները: Ինչ որ կապուած է իրեն հետ իրեւ ամբողջացուցիչ մաս՝ անոր իսկական իրին հետ նոյն կարգին վրայ կը նկատուի եւ իրին հետ կը կրէ այդ կապակցութեան ամբողջ հետեւանքները:

95.— ՈՒՍՈՒՑՁՈՒԹԵԱՆ ԵՆԹԱԿԱՆ. Եկեղեցւոյ իշխանութեան եւ Եկեղեցւոյ իշխանութեան առարկային մասին խօսելէ վերջ, պէտք է խօսինք նաեւ նոյն իշխանութեան ենթակային մասին եւս, որ է բոլոր՝ պէտք է որ հաստատենք թէ որո՞նք են անոնք որ Քրիստոսի Եկեղեցիին մէջ կը վաշխեն Քրիստոսէ՝ Ի Եկեղեցիին աւանդուած իշխանութեան լրամբ:

Եկեղեցւոյ զանազան պարագաներուն ապացուցութեանը համար ցարդ յառաջ բերուած վկայութեանց մէջ միշտ տեսանք որ Քրիստոս տաաներկու Առաքեալները ընտրելով անոնց յանձնեց բոլոր իշխանութիւնները. «Տուաւ ինձ ամենայն իշխանութիւն յերկինս եւ յերկրի, որպէս առաքեալս զիս Հայր, եւ ես առաքեմ զձեզ» (Մտթ. ԻԸ 18): Այդ իշխանութիւնը տրուեցաւ Առաքեալներուն միայն, զի կ'ըսէ Աւետարանիւր: «Իսկ ժեռասանս աշակերտքն զանցին ի Գալիլիա՝ ի լեռան՝ ուր ժամադիր եղեւ նոցա Յիսուս» (Մտթ. ԻԸ 16) եւ ի դէմս անոնց է որ կատարուեցաւ այդ պաշտօնական գործողութիւնը:

Եկեղեցին որովհետեւ տեղական է, տեւողական պէտք է ըլլայ իր մէջ հաստատուած իշխանութիւնն ալ: Հետեւաբար Առաքեալներուն տրուած իշխանութիւնը պէտք է շարունակուէր անոնց յաջորդներուն մէջ: Արդ, բոլոր քրիստոնեայ Եկեղեցիները, թէև աարբեր եւ ատարձայն իրարմէ, սակայն միաբան են այն մասին՝ թէ Առաքեալներուն յաջորդները եպիսկոպոսներ են, որոնց պաշտօնն է տեսական իշխանութիւն հաստատելուց վրայ եւ Եկեղեցւոյ պաշտօնէից վրայ: Նախկապա յու նարէն բառ է, որուն հայերէն թարգմանութիւնն է վերապետալ կամ տեսալ:

Տեսչական այդ իշխանութիւնը Առաքելական երկրորդ տարուց աւել տարուց իր ամբողջութեամբ իրաց յետոյ, երբ հաւատացեալները բարձրագոյն դաստիարակութեան աշխարհներ եւ երկրներ, հարկ եղաւ կազմել տեսչական աստիճաններ, որոնք սփռու իրարու հետ արդէն քաղաքական յարաբերութիւն ունեցող հաւատացեալները եկեղեցական յարաբերութիւններ ալ ունենաւ նոյն սահմանին մէջ, եւ այսպէս՝ միեւնոյն տեսչական հակողութեան տակ միաւորուին իրարու հետ:

Բայց անհնար է որ միակ եպիսկոպոս մը կամ տեսուչ մը կարող ըլլար հսկել լայնածաւալ աշխարհի մը վրայ բոլորակապէս, եւ անոր իւրաքանչիւր մասերուն, աշխարհի տեսչականներուն եւ գաւառներուն վրայ մասնաւորապէս ուստի ըստ պահանջման եւ ըստ հարկի կազմուեցան տեսչական աստիճաններ: Ասոնց մէջ ստորնագոյնը համարուեցաւ եպիսկոպոսը՝ որ կը հսկէր գաւառի մը վրայ, եւ բարձրագոյնը՝ հայրապետը՝ որ կը հսկէր աշխարհի մը վրայ: Սակայն թէ՛ յիշուած աստիճանները եւ թէ՛ այդ երկուքին միջեւ միջանկեալ բոլոր աստիճանները բաժանուածներն են միեւնոյն ընդհանուր իշխանութեան՝ զոր Քրիստոս տրուաւ իր աշակերտներուն. այս պատճառաւ, թէ՛ հայրապետները եւ թէ՛ միւս ամէն աստիճանները որոնք երկուքին միջեւ կը գտնուին, միշտ համարուեցան եւ իրաւամբ կը համարուին հաւատարմաւ յաջորդները Առաքելոց:

96.— ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԳԼՈՒԽԸ. Բաւական է այսպիսի՝ հաստատելու համար թէ ուրիշք են Եկեղեցւոյ իշխանութեան ենթակայները, եւ յենցով յառաջագոյն յառաջ ընթացած հաստատուելուն վրայ, աւելորդ համարելով նոր կրկնութիւններ՝ կրնանք նայինք ճշտ իսկ փակել մեր խօսքը: Սակայն այն ենթադրութիւնը զոր կը պաշտպանէ Հռոմը. Եկեղեցին, կը պարտաւորէր զիսկ երկարի մեր խօսքը այս մասին: Կրնա՞նք ան թէ՛ Քրիստոս իր Առաքելներուն հաւատարմաւ յառաւ լիակատար իշխանութիւնը իր Եկեղեցին մէջ, այլ դաշն լրումը տուաւ Երկրորդ աստիճանին մէջուն միայն, այսինքն Յովհաննէսի որդւոյն Սիմոնին՝ որ Պետրոս կոչուեցաւ, եւ միւս Աս

առաքելները երկրորդական իշխանութիւն մը միայն ստացան, որով անոնք պարտաւորէին հնազանդիլ Պետրոսի, ինչպէս անհամներ՝ պոլսիին: Ոնշիրը, ինչպէս յառաջիկային, աշխարհաւոր է արդէն եւ ճանչցուած է մեր ազգին մէջ նաեւ սակաւաւոր խումբի մը միջոցաւ, որոնք զանազան ժամանակներ այդ կարծիքին կողմը անցան եւ արտաքին օգնութիւններէ եւ նպաստատրուելով՝ ոչ սակաւ ֆանք եւ աշխատութիւն ցոյց տուին Հռոմէական ենթադրութեան տարածումին համար:

97.— ԱՌԱՔԵԼՈՅ ՅԱՅՈՐԴՈՒԹԻՒՆ. Հռոմէական ենթադրութիւնը յառաջ եկաւ պատահական պատճառներէ: Վերեւ յիշեցինք թէ ինչպէ՛ս միեւնոյն առաքելական իշխանութեան յաջորդութեամբ եպիսկոպոսներ եղան Եկեղեցւոյ մէջ՝ զանազան աստիճաններով, եւ թէ ինչպէ՛ս հայրապետական իշխանութիւնը այդ աստիճաններուն մէջ գերազանց զիրք մը ունեցաւ: Ի հարկէ, բոլոր եպիսկոպոսները, ինչ կարգի կամ աստիճանի ալ որ պատահէին, պէտք էր որ իրենց մէջ պահէին նախապատուութեան կամ նախադասութեան կարգ մը, ու այդ կարգը նախկին Եկեղեցւոյ մէջ հաւատարմաւ սահմանուեցաւ քաղաքներու ունեցած պատուոյ դիրքերուն համեմատ: Նախապատուութիւնը եւս այդ կանոնը նոյնն էր թէ՛ պարզ եպիսկոպոսներու, թէ՛ բարձրագոյն եպիսկոպոսներու եւ թէ՛ հայրապետներուն համար: Կայսերական սահմաններու երեք քաղաքներուն մէջ ի հնոյ հայրապետներ կը նստէին, այսինքն Հռոմի, Ալեքսանդրիոյ եւ Անտիոքի վրայ: Հռոմ աթոռն էր Կայսրութեան, իսկ միւսները՝ Պողոսեանք: Սիւնեականց դապարեալ ինքնակալութեանց, որոնք Հռոմէական Կայսրութեան ինքնակալութեան ենթակալութեան ենթակալութեան են կը պահէին հետքեր միայն նախկին մեծութեանց. երկու այս վերջին քաղաքներուն մէջ կը նստէին բղնջիներ եւ կը մտնէին ընդհանուր իշխանութիւն Եպիսկոպոսի եւ Ասորոց նախկին ինքնակալութեանց վրայ:

Հին Հռոմի նախապատուութիւնը իրմէ յիշատակեցաւ օրինապէս Նոյնիսկ երբ նոր Հռոմը (Կոստանդնուպոլիս) Հիմնուեցաւ

եւ եղաւ խթոռ Կայսրութեան: Մանաւանդ որ եջ շատ յետոյ Կայսրութիւնը երկուքի բաժնուեցաւ եւ Հին Հռոմը մնաց միշտ կայսերանիստ՝ Նոր Հռոմի Հետ:

Արեւմտեան Կայսրութիւնը երբ կործանեցաւ, բարբարոսներու յարձակմանց առաջ, անիշխանութիւն տրեց Հռոմի եւ բովանդակ իտալիոյ մէջ. այդ ժամանակէն Հռոմի Հայրապետները պատեհ առիթ Համորեցին խառնուելու քաղաքական գործերու մէջ, իրենց ունեցած եպիսկոպոսական իշխանութեան զօրութեամբ, մինչեւ այն ժամանակը՝ երբ Ֆրանսայի թագաւորները տիրեցին Հռոմի եւ իտալիոյ, եւ Հին Հռոմի կայսեր անունը իրենց մրայ առնելով հանդերձ՝ չուզեցին Հռոմ նստիլ. բայց շուտով այդ ուրիշներու թողուլ կայսերան իրաւ քաղաքին քաղաքական իշխանութիւնը՝ որպէսզի Կայսրութեան անունն ու պատիւը ուրիշներուն չառնցնէ, Հռոմի Հայրապետներուն առեւն Հռոմի քաղաքական իշխանութիւնը: Արդէն իսկ աշխատապետական գործութիւնը սկսած էր ընդարձակուիլ Արեւմուտքի մէջ քաղաքական պետերը կ'առաջադրէին ոչ միայն իշխանական դասակարգը, այլ եւ եպիսկոպոսական կարգէն եղողներ, եպիսկոպոսներ եւ վանահայրեր յաճախ կը վայելէին աւատական իշխանութիւնը:

98.— ՀԻՌՈՎՄԵԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ.
Հռոմի Հայրապետները այսպէս Հնագին տէ միշտ առիթներ գտան զօրացնելու իրենց եկեղեցական իշխանութիւնը՝ իրենց Հայրապետական իրաւասութեանց անսահման մէջ, որ Հռոմի Կայսերական քաղաքին եւ թարեւած նահանգներուն սահմանն էր. եւ այս անշուշտ անելի նպաստեց Հայրապետական աթոռի մեծութեան եւ ազդեցութեան: Իսկ Շերոպայի միջնադարաւերուն եւ Հիւսիսային կողմերուն ազգերը, որոնք Հնախառնութեան մէջ մնացած էին մինչեւ վերջերք եւ հոթներորդ դարերը, չբխառնեցուցին ընդունեցին Հռոմի Հայրապետ

ութեան պաշտօնեաներու ձեռքով եւ տակցուցին նոյն Հայրապետական աթոռին սահմանները:

99.— ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ. Եթէ Հռոմի Հայրապետական աթոռը, գոհանալով արտաքին պարագաներէն իրեն ընձեռնուած բարեյաջող մեծութիւններով, ի ձիր արկանէր զայն Քրիստոսէ հաստատուած եկեղեցւոյ ուղիին համեմատ, ինչպէս ցոյց տրեւեց վերեւ իր փառքին ոչ ոք կը հակառակէր եւ ինքն իսկ արդարեւ կ'ըլլար միջնորդ՝ պահպանելու համար եկեղեցիներու, միջեւ այն սերտ հաղորդակցութիւնը, որուն օրինակը տուած էր Առաքեալներուն իրարու Հետ ունեցած սերտ եղբայրութիւնը:

Բայց Հռոմի Հայրապետները ընդհակառակէ, կարծեւով աւելի եւս ամբացնել իրենց արդէն վայելած մեծութիւնը, ուղեցին անոր տար դաւանական ձեւ մը, փոփաքելով ճանշնալ ծաղ թէ նոյնինքն Քրիստոսէ արեւմտեան է իրենց առաւելութիւն մը միւս Հայրապետութիւններուն վրայ:

Աւանդութիւնը թէ Պետրոս Հռոմ եղած է եւ հոն նահատակուած՝ Քրիստոսի համար, ինչպէս նաեւ զանազան պատմական պարագաներ որոնք նոյն Առաքեալին վերաբերմամբ կը յիշատակուին Աւետարանին մէջ, նոյնիսկ անոր թերահաստատութեան եւ ուրացման պարագաները, ճարտար մեկնաբանութեամբ մէջբերուեցան, ցոյց տալու համար թէ Պետրոս միւս Առաքեալներէն աւելի մէկն է, եւ թէ Պետրոսի միայն տրուած է ամէն իշխանութիւն եւ ո'չ ուրիշ Առաքեալներու: Եւ որովհետեւ Քրիստոսի կողմէ իր եկեղեցիին մասին զբաժ կարգադրութիւնները տեւողական էին, ուղեցին ատով ցոյց տալ թէ միայն Հռոմի Հայրապետները, իբրեւ Պետրոսի յաջորդներ, իրաւունք ունին ամէն իշխանութեան եւ ոչ թէ միւս Առաքեալներուն յաջորդները՝ որոնք միւս Հայրապետներն էին:

Հոռոմէական Եկեղեցւոյ վերեւ յառաջ քերուած վարդապետութեան գէմ՝ պիտի ցոյց տանք թէ Քրիստոս Համահաւասար իշխանութիւն տուաւ Երկոտասան Առաքելոց, եւ թէ Պետրոսի չէր տուած բան մը՝ զոր միւս Առաքելներուն տուած չլլար:

Առաջին փաստը կը կազմենք այսպէս. եթէ լինէր մէկը որ ինք միայն ստացած ըլլար ամբողջ Եկեղեցիին վրայ բովանդակ իշխանութիւն, իսկապէս ա՛ն կ'ըլլար Եկեղեցւոյ գլուխը: Արդ, բայց Ս. Գրոց, յայտնապէս, պարզապէս եւ բացառապէս Եկեղեցւոյ գլուխ կը կոչուի մի միայն Քրիստոս. «Եւ գնա (Քրիստոս) եղ (Հայր) ի վերայ ամենայն իրից Եկեղեցւոյ, որ է մարմին նորա» (Եփես. Ա 22): «Ճշմարտեալք սիրով ամեցուցուք ի նա դամբնայն, որ է գլուխ Քրիստոս, ուստի ամենայն մարմինն յօգեալ եւ պատշաճեալ, զաճումն մարմնոյ յօրծէ» (Եփես. Դ 15). «Զի այր է գլուխ կնոջ, որպէս եւ Քրիստոս գլուխ է Եկեղեցւոյ եւ ինքն է փրկիչ մարմնոյ» (Եփես. Ե 23). «Եւ նա է գլուխ մարմնոյ Եկեղեցւոյ, որ է սկիզբն, անդրանիկ ի մեռելոց» (Կոլոս. Ա 18). «Եւ ոչ ունիցի գլուխս Քրիստոս, ուստի ամենայն մարմինն յօգիւք եւ խաղալեօք տարաբերեալ եւ խառնեալ աճէ զաճումն Աստուծոյ» (Կոլոս. Բ 19): Ապա ուրեմն միայն Քրիստոսի կրնայ սպասկանիլ Եկեղեցւոյ վրայ գլխաւորութեան բովանդակ իշխանութիւնը եւ ո՛չ թէ Պետրոսի կամ ուրիշ ոեւէ մէկու:

Բայց որովհետեւ Հռոմէականները այս փաստէն խոյս տալու համար սովոր են ըսել թէ Պետրոսի գլխաւորութիւնը տրուած է Քրիստոսի յարութենէն եւ համարժեցումէն ետք, պէտք է յիշեցնել անոնց թէ այս բացատրութիւնը իրենց մէջ Քրիստոսի յարութեան ուրաջում կը նշանակէ, վասնզի ա՛յն ատեն միայն Եկեղեցին պէտք ունէր նոր գլուխի՝ ի տեղի Քրիստոսի, երբ Քրիստոս ոչ եւս էր. ինչպէս հասարակութեանց, ընկերութեանց եւ պետութեանց գլուխները կը յաջորդեն իրարու, երբ նա-

խորդը այլեւս չկայ: Բայց քրիստոնէութիւնը ամուր կը պահէ Քրիստոսի յարութեան հատաճը՝ որ «անդրանիկ ի մեռելոց», ինչպէս այնքան յարմարօրէն կը յիշեցնէ Պողոս՝ Քրիստոսի գլուխ Եկեղեցւոյ լինելը յայտարարած ատեն, իրբեւ Առաքեալ Աստուծոյ եւ Հիմնադիր, է միանգամայն կենդանի գլուխ Եկեղեցւոյ եւ կը պահէ Եկեղեցւոյ վրայ ունեցած բոլոր ձիրքերը եւ դերերը: Այս պատճառաւ հնար չէ ուրիշ մը մտցնել իրբեւ գլուխ Քրիստոսի տեղ:

101. — ԴԱՐՁԵԱԼ ՎԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ. Գլխի բառը, փոփոխութեամբ առնուած մարմնի կազմութենէն, երբեմն կը բացատրուի փոխաբերութեամբ տաճարին եւ, եւ այն ատեն կը կոչուի վեմ կամ հիմ կամ գլուխ անկեան: Այդ փոփոխութիւնը աւելի յաճախ կը գործածեն Հռոմէականք, նկատելով թէ Պետրոս անունը ծագած է յունականն պետրա բառէն, որ կը նշանակէ վեմ: Արդ, նոր Կաթակարանի մէջ հաստատապէս կ'ըսուի թէ Եկեղեցւոյ վեմը, Հիմը եւ անկեան գլուխը Քրիստոսն է. «Ենեալք ի վերայ Առաքելոց եւ մարգարէից, որոյ է գլուխ անկեան Յիսուս Քրիստոս, յորում ամենայն շինուածս յօգեալ եւ պատշաճեալ աճէ» (Եփես. Բ 20). «Եւ վեմն էր ինքն Քրիստոս» (Ա Կորնթ. Ժ 4). «Եւ զի Հիմն այլ ոչ ոք կարէ դնել քան զսկիւն որ է Յիսուս Քրիստոս» (Ա Կորնթ. Գ 11). «Նա է վեմն անարդեան ի մէջ շինողաց, որ եղի գլուխ անկեան, իսկ անհաւատիցն՝ վեմն զոր անարդեցին շինողքն, նա եղեւ գլուխ անկեան» (Ա Պետր. Բ 7): Արդ, Պողոս եւ Պետրոս Առաքելներ համաձայնութեամբ զնոյն ինքն Քրիստոս կը ճանչնան վեմ եւ Հիմ Եկեղեցւոյ եւ միանգամայն Քրիստոսէ զատ ուրիշ մէկը չեն ճանչնար իրբեւ վեմ հաւատոյ:

Կենդանի մարմինն եւ տաճարի շինուածքն առնուած այս երկու փոխաբերական բառերէն (գլուխ եւ հիմ) աներկայապէս

կը հաստատուի թէ Եկեղեցւոյ գլխաւորութիւնը Քրիստոսի միայն կը պատկանի, թէ՛ յայտնի Քրիստոսէ չկա՛յ մէկը եւ չի կրնար ըլլալ մէկը որ կարող ըլլայ կատարել որեւէ անհատական գլխաւորութիւն՝ որովհետեւ միւս ամէնքը մասերն են մարմինին կամ տաճարին, որ օրինակ է Եկեղեցւոյ:

102. — ՓԱՍՏ՝ ԵՐԿՈՏԱՍԱՆՆԵՐՈՒՆ ԻՇ-
ԽԱՆՈՒԹԵՆԷՆ. Ուրիշ փաստ մը կը քաղենք Աւետարանի այն բոլոր տեղերէն՝ որոնց մէջ կը տեսնենք թէ Քրիստոս ինչպէ՛ք իշխանութիւն տուաւ Երկոտասաններուն հաւատարապէս, իր մահէն առաջ, եւ Մետա-
ժաններուն՝ հաւատարապէս, իր մահէն յետոյ: Արդ, Առաքեալներէն ոչ մէկը միւսներէն աւելի իշխանութեան առաւելութիւն չունի: Ու Քրիստոս այսպէս ըսաւ. «Իսկ եթէ նոցա ոչ լուիցէ, ասաջիբ յեկեղեցւոյ. ապա թէ եւ եկեղեցւոյն ոչ լուիցէ, ե-
ղիցի քեզ իբրեւ զհեթանոսն եւ զմաքաւս: Ամէն ասեմ ձեզ, զոր կապեցէք յերկրի՝ ե-
ղիցի կապեալ յերկինս, եւ զոր արձակեցէք յերկրի՝ եղիցի արձակեալ յերկինս» (Մտթ. ԺԸ 17): «Եւ եւ աղաչեցից զՀայր եւ այլ միւլթարիչ տացէ, զի ընդ ձեզ բնակեացի ի յաւիտեան, զհոգին ճշմարտութեան, զոր աշխարհս ոչ կարէ ընդունիլ» (Յովհ. ԺԴ 16): «Որպէս եւ առաքեաց զիս Հայր իմ եւ

ես առաքեմ զձեզ . . . առէք Հոգի Սուրբ, եթէ ումէք թողուցուք զձեզս, թողեալ լի-
ցի նոցա, եթէ Կուրաք ունիցիք՝ կալեալ լի-
ցի» (Յովհ. Ի 22): «Տուաւ ինձ ամենայն իշխանութիւն յերկինս եւ յերկրի. որպէս խառնեաց զիս Հայր եւ ես առաքեմ զձեզ. ոնացէք այսուհետեւ շաղկերտեցէք զամե-
նայն հեթանոսս, մկրտեցէք զնոսս յանուն Հոր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ, ուսուցէք նոցա զամենայն որ ինչ պատուիրեցի ձեզ, եւ ահա ապիկ ես ընդ ձեզ եմ զամենայն ա-
ւուրս, մինչեւ ի կատարած աշխարհի» (Մտթ. ԻԸ 18): «Երթայք յաշխարհս ամե-
նայն եւ քարոզեցէք զԱւետարանն ամենայն արարածոց» (Մարկ. ԺԶ 15): «Եւ զորս եղ Աստուծոյ յեկեղեցւոյ այս են. նախ զա-
ռաքեալս, երկրորդ զմարգարէս, երրորդ զվարդապետս» (Ա Կորնթ. ԺԲ 29): «Եւ նա ես՝ զոմանս առաքեալս, զոմանս մարդա-
բէս, զոմանս զաւետարանիչս, զոմանս հո-
գիւս եւ վարդապետս» (Եփես. Դ 11):

Այս վկայութիւնները յայտնապէս եւ մեկին կերպով ցոյց կու տան թէ Քրիստոսի Եկեղեցիին մէջ Քրիստոսէ զամ մէկը չը-
կայ, եւ թէ՛ մտացածին է Առաքելոց իշխա-
նութենէն աւելի բարձրագոյն իշխանութեան զասակարգը կամ աստիճանը, զոր կարելի չըլլայ ընդունիլ իբրեւ գլխաւորութիւն բո-
ւանդակ Եկեղեցիին վրայ:

(Շար. 3)

ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐՔԵՊՍ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ